

Shaxmat yurishlarini o'qish va yozishni o'rganing

by Dr. Jeanne Cairns Sinquefield
(*Dr. Janna Kerns Sinkfild*)

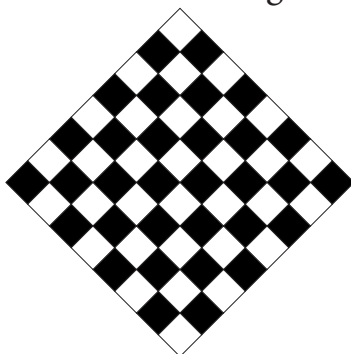
Translated by WGM Gulrukhbegim Tokhirjonova
Tomondian Tarjima Qilingan WGM Gulrukhbegim Tokhirjonova

Shaxmat yurishlarini o'qish va yozishni bilmay o'ynash mumkin. Men bobomning ayvonida o'ynashni o'rgandim. Shaxmat haqida kitoblar borligi haqida, yoki yurishlarni yozib olish kerakligi haqida u ham men ham bilmasdik. Biz shunchaki o'ynardik. Yaqinda men shaxmat savodxonligimni oshirishga qaror qildim. Shaxmat yurishlarini o'qish va yozishni tushuntiruvchi materiallarning hech biri menga yoqmadi. Ular juda murakkab va barchasi o'qishga asoslangan edi. Mening materialim o'qish, nutq, yozish va jismoniy harakatlarni birlashtiradi. Va u zarur bilimlarni oddiy qismlarga ajratadi a) sipohlarning nomlari b) kataklar d) yurishlarni yozish turlari va e) o'yin jarayonini o'qish va yozish bilan birlashtirish uchun a-d birikmasi. Agar men (70 yoshdan oshgan) o'z yoshimda o'rgana olsam, boshqalar ham o'rgana oladi.

Dr. Jeanne Cairns Sinquefield

(Janna Kerns Sinkfild)

Sent-Luis shaxmat klubining hammuassisi

Minnatdorchiliklar

Ushbu loyihaga ko'p odamlar, jumladan Sent-Luis shaxmat klubi va Butunjahon shaxmat shon-shuhrat zali jamoalari, shuningdek, yosh shaxmatchilardan tortib grossmeysterlargacha hissa qo'shgan. Menga shaxmat taxtasidagi kataklarning nomlarini o'rgatgan nabiram Loganga, va hamma shaxmat o'ynashi kerak deb o'ylaydigan erim Reksga alohida rahmat aytaman.

© 2018 Jeanne Cairns Sinquefield Version 10.

Barcha huquqlar himoyalangan. Ushbu kitobning hech bir qismini noshirning yozma ruxsatisiz qayta ishlab chiqarish, qidiruv tizimida saqlash yoki biron-bir shaklda yoki mexanik, elektron, nusxa ko'chirish, yozib olish yoki boshqa vositalar bilan uzatish mumkin emas.

Butunjahon shaxmat shon-sharaf zali tomonidan nashr etilgan va tarqatilgan

4652 Maryland Avenue, Saint Louis, Missouri
63108 worldchesshof.org

ISBN: 979-8-9915806-5-6

Ko'pgina shaxmatchilar shaxmat yurishlarini o'qish va yozishni bilishmaydi.

Bu o'yiningizni yaxshilashda to'siq bo'ladi. Lekin buni o'rganish qiyin emas. O'rganish uchun to'rt qadam bu - a) shaxmat sipohlarining harflari b) shaxmat taxtasining kataklari c) shaxmat yurishlarining alohida turlari va e) partiyadagi yurishlarni yozish va o'qish uchun a-d birikmasi.

VAZIFALARNI BAJARING!!!!

Shaxmat sipohlarida nom va harflari bor

1-rasm.

Shox (Sh)

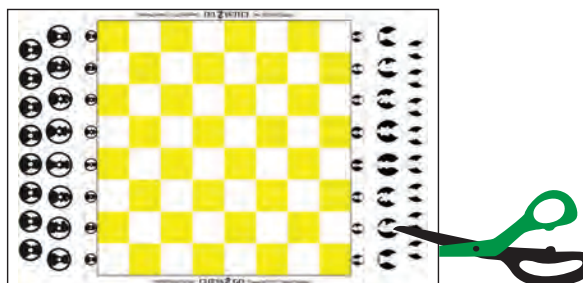
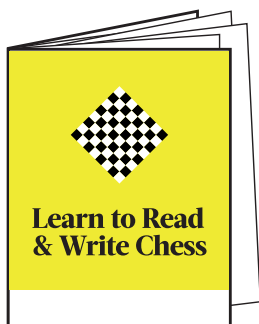
Farzin (Fr)

Rux (R)

Fil (F)

Ot (O)

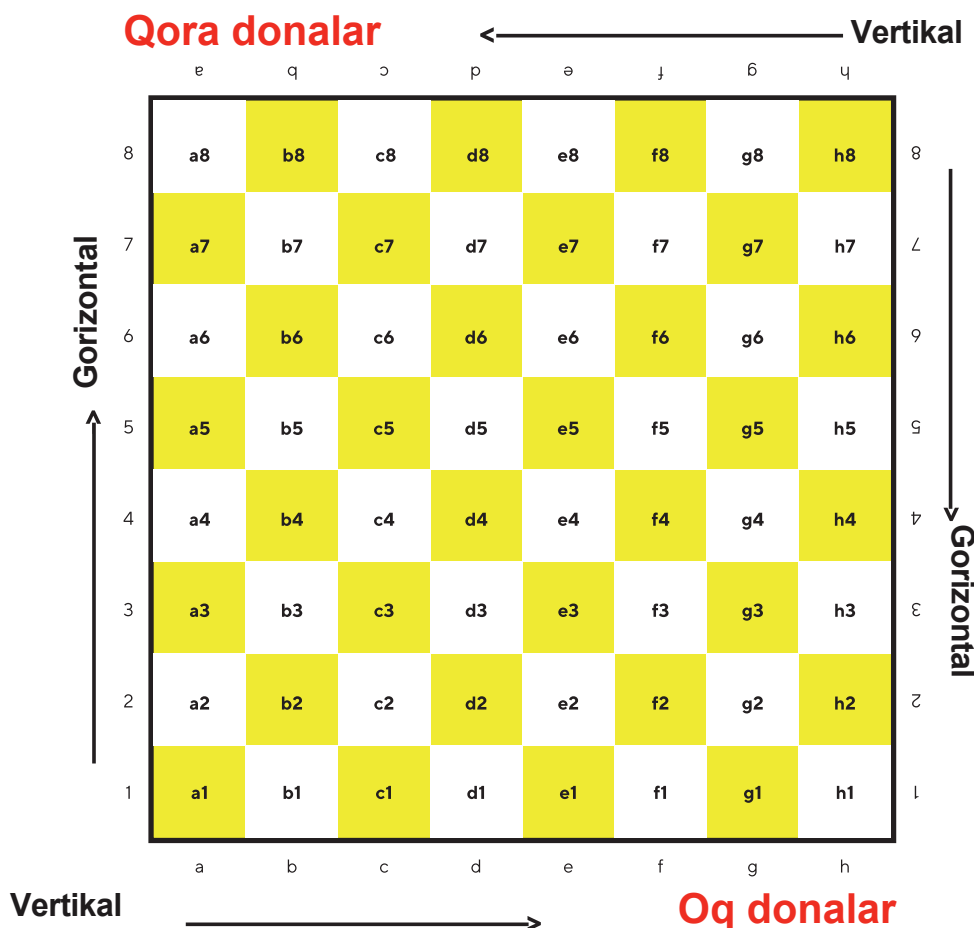
- (1) Har bir sipohning harfini **yozing**. (piyodaning harfi yo'q)
- (2) Qog'oz shaxmat taxtani **oling** (ўртада).
- (3) Har bir sipohda (Sh,Fr,F,O, yoki R) harfini **yozing**.
- (4) Har bir sipohni **qirqib oling**. Ularni shisha qopqoqlariga yopishtirish mumkin.

Shaxmat taxtasida vertikal, gorizontallar va kataklar bor

Shaxmat taxtasida **vertikal** (a,b,c,d,e,f,g,h) va **gorizontallar** mavjud (1,2,3,4,5,6,7,8). 8-ta vertikal, 8-ta gorizontalar va 64-ta katak bor. Har bir katak vertikalning harfi va gorizontalinig raqami bilan belgilanadi, misol uchun a1 yoki h7.

2-rasm. Shaxmat taxtasi vertikal, gorizontallar va kataklar belgilanishi bilan

(5) Qog'ozli shaxmat taxtasida vertikal harflarini va gorizontallar raqamlarini **yozing**. Vertikal — a,b,c,d,e,f,g,h Gorizontalar — 1,2,3,4,5,6,7,8 2-rasm bilan solishiring.

(6) Qog'ozli shaxmat taxtasida barcha (64-ta) kataklar belgilanishini **yozing**. Misol uchun, a1, a2, h8-gacha. 2-rasm bilan solishtiring.

(7) Har bir katakka ko'rsatib uning belgilanichini **ayting**, misol uchun f6

(8) Taxtada beshta sipohni **joylashtiring**. Harfini va katagini ayting. Misol uchun Ra1

(9) Pozitsiyani shaxmat taxtasiga tering .

Positsiyalarda sipoh harfi (piyodadan tashqari) vat katak belgisi ko'rsatiladi , piyodalarda faqat katak belgisi bor. Misol uchun, shox e6-ga - bu **Sh** e6. Piyoda g2-ga bu g2.

9a) Pozitsiyalarni qog'ozli shaxmat taxtasida terib aytib bering,

keyin esa pozitsiyalarni **yozing.**

Oqlar Ra1,Ob1,Fc1,Frd1,She1,Ff1,Og1,Rh1

YOZING _____

Oq piyodalar a2,b2,c2,d2,e2,f2,g2,h2

YOZING _____

Qoralar Ra8, Ob8, Fc8, **Sh** d8, Fre8, Ff8, Og8, Rh8

YOZING _____

Qora piyodalar a7,b7,c7,d7 ,e7,f7,g7,h7

YOZING _____

3a-rasm bilan solishtiring.

9b) Pozitsiyalarni taxtada terib va aytib bering. So'ng ularni **yozing.**

Oqlar Ra1, Oc3, Fd2, **Sh** e1, Frf1, Og1, Rh1

YOZING _____

Oq piyodalar a2,b2,c2,d4,e5,f2,g2,h2

YOZING _____

Oq piyodalar Ra8, Ob8, Fc8, Fre7, **Sh** e8, Od7, h8

YOZING _____

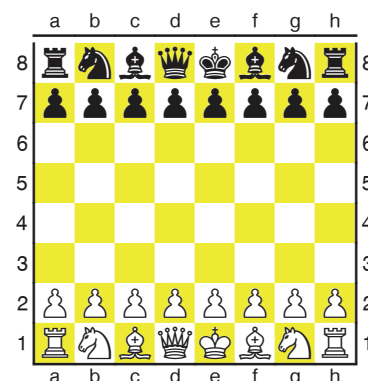
Oq piyodalar a7, b7, c7, d5, e6, f7, g7, h7

YOZING _____

3b-rasm bilan solishtiring.

3a-rasm

Boshlang'ich pozitsiya

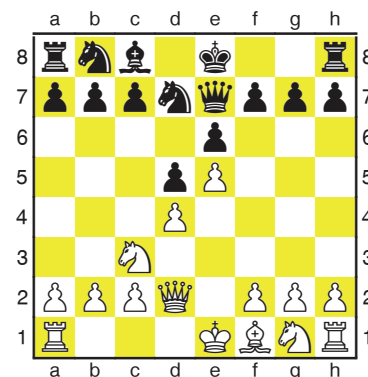

FOYDALI MASLAHATLAR

Farzin o'z rangidagi katakda turadi

O'ng tomondagi rux har doim oq rangli katakda turadi.

3b-rasm.

Shaxmat yurishlarining alohida turlari

Shaxmat yurishlarining yozilishida ma'lum bir tartib bor, 4-rasmga qarang. Shaxmat yurishlarini yozishda sipohlar harflari (**1-rasm**), kataklar belgilari (**2-rasm**), maxsus ramz va yozuvlar (**4**).

4-rasm. Shaxmat yurishlarining yozish tartibi

Belgi	Yurish nomlanishi	Izoh
	Sipohlar harflari	Sh, Fr, R, F yoki O uchun majburiy . (piyoda uchun emas)
	Boshlang'ich katak	Agar boshqa sipoh ham oxirgi katakka bora olsa, misol uchun Ogf2, R1a3, cxd4
x	Urish	Misol uchun Oxa5, ot a5 katagida uradi, dxe7 (piyoda)
	Oxirgi katak	Majburiy , misol uchun d5 (piyoda) yoki Rf5, oxirgi katak rux f5-da.
	Urrib o'tish	misol uchun, gxf6, g vertikalidagi piyoda f6-dagi piyodani urdi
=	Piyodaning "aylanishi"	misol uchun e8=Fr, piyoda e8-ga yurib, farzinga aylanadi
+	Shox	misol uchun Fh3+, fil h3-ga yurib shoxga shox berdi
X yoki #	Mot	misol uchun Fre7#, farzin e7-ga yurib shoxga mot qo'ydi
ALOHIDA YURISHLAR 9-betga qarang.		
O-O	Rokirovka (kichik)	Oqlar: Shg1, Rh1f1 Qoralar: Shg8, Rh8f8
O-O-O	Rokirovka (katta)	Oqlar: Shc1, Ra1d1 Qoralar: Shc8, Ra8d8

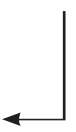
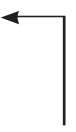
(10) Qog'ozli shaxmat taxtasida yurishlarni amalga oshiring.

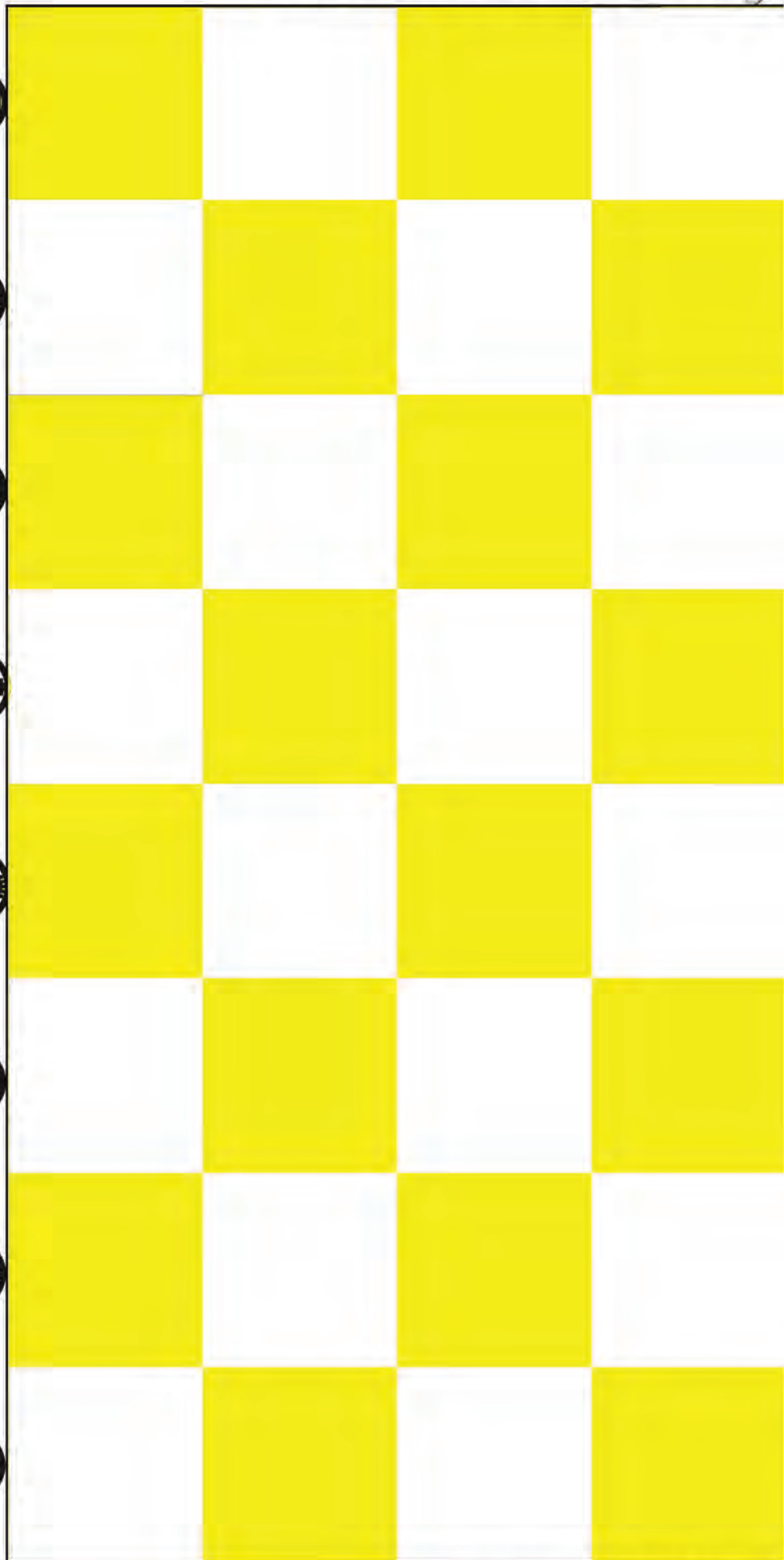
Yurishlarni yozib oling. Oddiy qoida: yozish tartibi og'zaki gapirgandek.

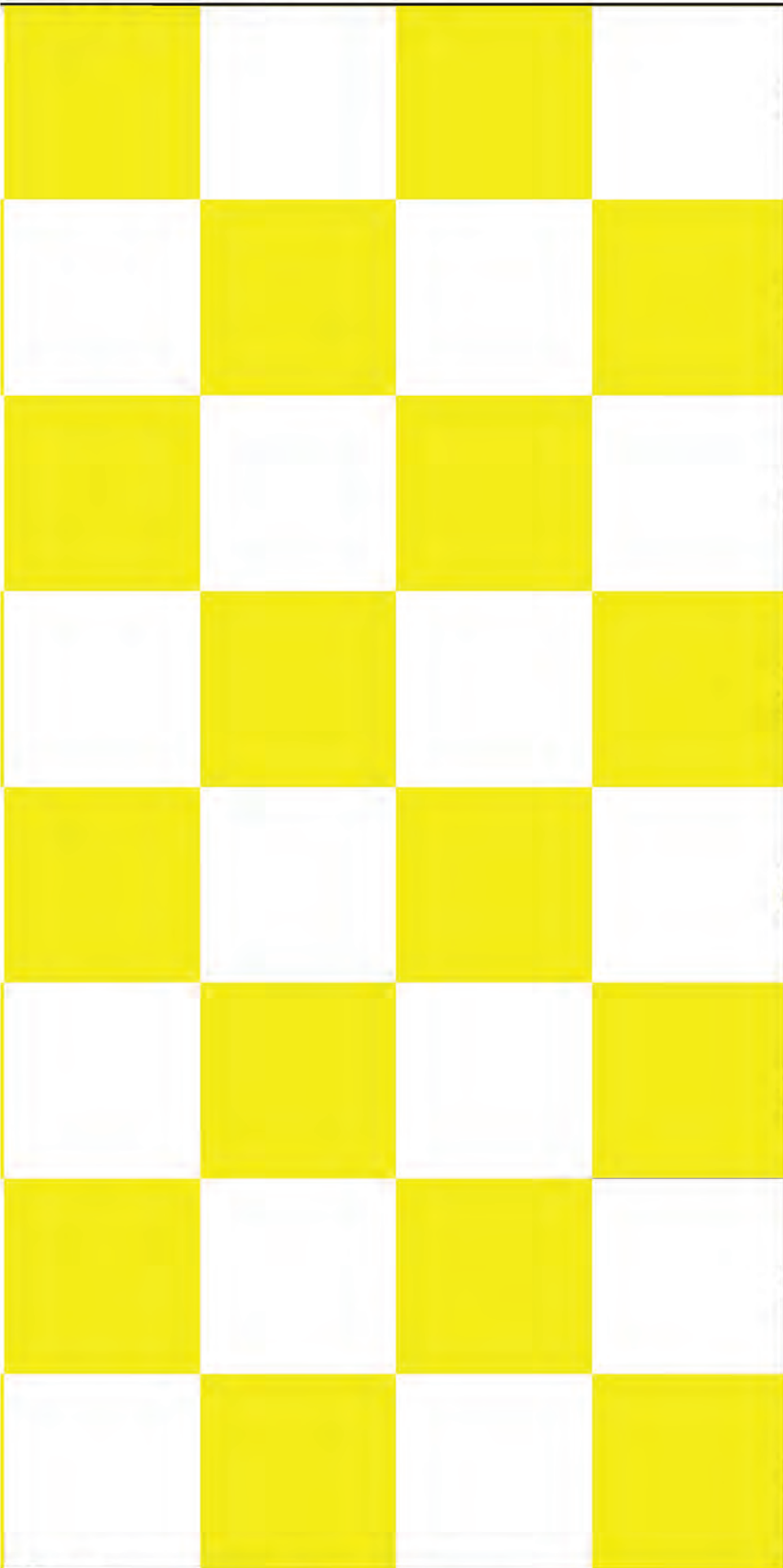
Mumkin bishlang'ich kataklar qavs ichida berilgan ().

SHAXMAT YURISHLARIGA MISOLLAR			
a4	Piyoda a4 katagiga yurdi (misol uchun, a2 katagidan)	Ogf2	Ot g4-dan f2-ga yurdi
g6	Piyoda g6 katagiga yurdi (misol uchun, g5 katagidan)	yoki O4f2	(Boshlang'ich katak kerak bo'lsa g yoki 4 qo'shing)
Cd2	Fil d2 katagiga yurdi (misol uchun c1 katagidan)	gxf5	g vertikalidagi piyoda f5-da urdi, 5-rasmni qarang. (Piyoda bilan olganda vertikal harfini ishlating)
Ke3	Ot e3 katagiga yurdi (misol uchun, g2 katagidan)	e8=Fr	e8-da oq piyoda farzinga aylanadi (misol uchun e7 katagidan), 7-rasmga qarang.
Oxf2	Ot f2 katagida urdi (misol uchun, g4 katagidan)	Fh3+	Fil h3-ga yurdi, shox berdi
dxe7	d vertikalidagi piyoda e7 katagida urdi (misol uchun d6-dan)	Frc2#	Farzin c2-ga yurdi, shox berdi, 8b-rasmga qarang.

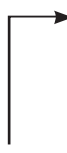
QO'G'IZLI SHAXMAT TAxTASINI TORTIB OLING

QOQ'OZLI SHAXMAT TAXTASINI TORTIB OLING

(11) Qog'ozli shaxmat taxtasida **tering, ayting va yuring**

Har bir shaxmat misolini shaxmat taxtasida o'ynab ko'ring.

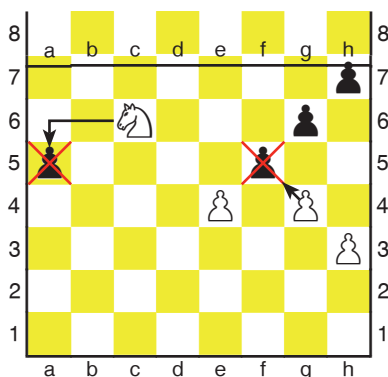
(12) 5-9-rasmlar tagidagi chiziqalarda **yozing.**

5-9-rasmlar. Taxtada alohida yurish turlarining misollari.

5. Urish x Piyoda x

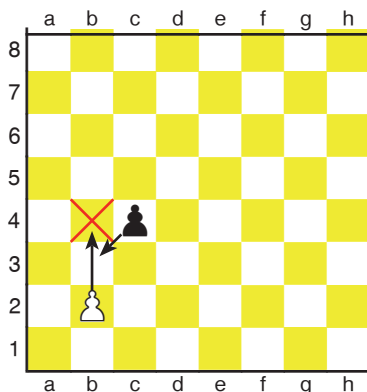
Oxa5

gxf5 (u yerga 2 piyoda yura oladi)

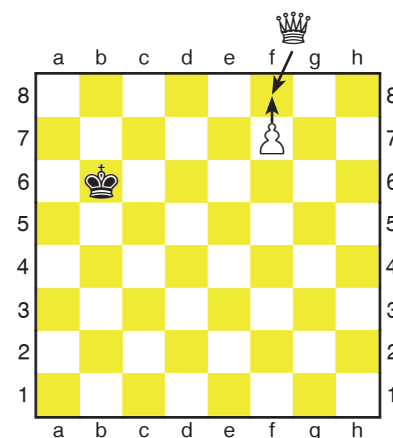

6. Urrib o'tish

Oqlar b4-ga yuradi. Qoralar b4-da uradi, b3-ga yuradi: cxb3

7. Piyoda aylanishi= Piyoda f8-ga yurib farzinga aylanadi

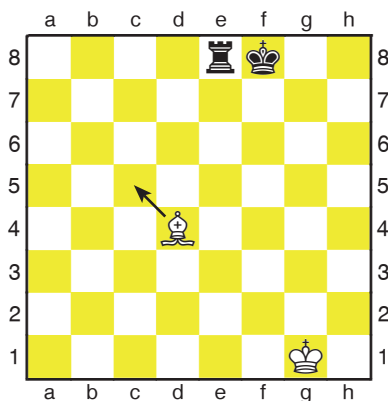
YOZING _____

YOZING _____

YOZING _____

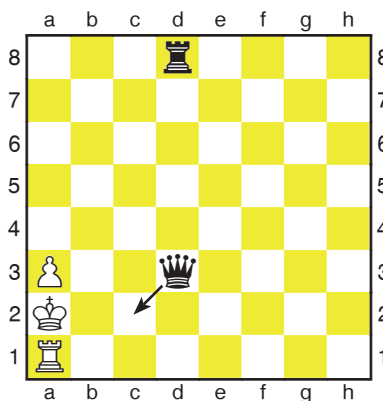
8a. Shox +

Fc5+

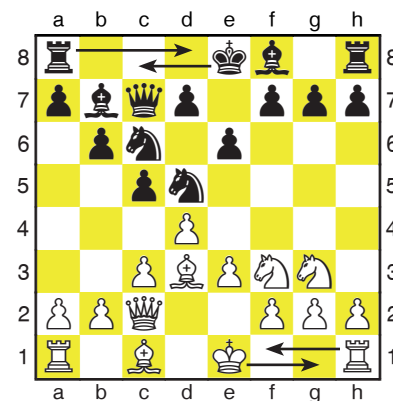
8b. Mot

Frc2#

9. Rokirovka

Katta: 0-0-0 Kichik: 0-0

YOZING _____

YOZING _____

YOZING _____

Shaxmat o'yinlarini yozish va o'qish

(Yurishlar) Yozuv(i)dan foydalanib o'ynash vaqti keldi.

(13) Quyidagi o'yinni shaxmat taxtangizda **o'ynab ko'ring**.

3-rasmdagi boshlang'ich pozitsiyadan **foydalaning**. Oxirgi pozitsiyani 11-rasm bilan solishtiring.

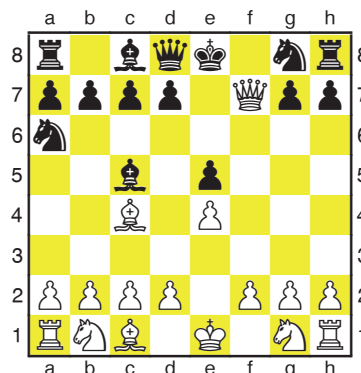
10-rasm.

Детский мат

OQLAR QORALAR

1. e4	e5
2. Fc4	Fc5
3. Frh5	Oa6
4. Frxf7#	1-0

11-rasm.

(14) Sherikingiz bilan bir **partiya o'ynang**

Yurishlarni blankda yozib oling. Keyingi betda blanklar misollarini ko'ring. 4 yurishdan so'ng sizning blankingiz bilan sherikingiz blanki bir xil bo'lishini tekshiring. O'yinni tugating.

(15) O'yiningizni blankingiz asosida **tiklang**.

Tiklay olyapsizmi?

(16) Blanklarni to'ldirgan holda yana oltina o'yin **o'ynang**.

Oqlar bilan va qoralar bilan o'ynang. Yozuvlarni har 4 yurishdan so'ng solishtiring. Ularni tiklab bo'ladimi?

(17) Kitob formatidan foydalanib **yuring**.

Boshlang'ich pozitsiyadan **foydalaning**.

Kitob formati - bu raqam, oqlar yurishi, qoralar yurishi.

1. e4 e5 2. Of3 Oc6 3. Fb5 a6 4. Fa4 b5 5. Fb3 Of6

(18) Birovni yurishlarni yozish va o'qishni **o'rgating**.

Tabriklayman. Endi shaxmat yurishlarini o'qiy olasiz va yoza olasiz. Ko'nikmalarni takomillashtirish uchun ko'proq o'yin o'ynang va yozib oling. Kitoblardan partiyalarni o'qib o'ynang.

SAINTLOUISCHESSCLUB.ORG
(314) 361-CHESS (2437)

TADBIR		SANA	
TUR	TAXTA	BO'LIM	VAQT NAZORATI
QORALAR			
QORLAR	QORLAR	QORALAR	QORALAR
1			31
2			32
3			33
4			34
5			35
6			36
7			37
8			38
9			39
10			40
11			41
12			42
13			43
14			44
15			45
16			46
17			47
18			48
19			49
20			50
21			51
22			52
23			53
24			54
25			55
26			56
27			57
28			58
29			59
30			60
NATIJA:		QORLAR YUTTI	DURRANG
IMZO			QORALAR YUTTI
			IMZO

SAINTLOUISCHESSCLUB.ORG
(314) 361-CHESS (2437)

TADBIR		SANA	
TYP	TAXTA	BO'LIM	VAQT NAZORATI
QORALAR			
QORLAR	QORLAR	QORALAR	QORALAR
1			31
2			32
3			33
4			34
5			35
6			36
7			37
8			38
9			39
10			40
11			41
12			42
13			43
14			44
15			45
16			46
17			47
18			48
19			49
20			50
21			51
22			52
23			53
24			54
25			55
26			56
27			57
28			58
29			59
30			60
NATIJA:		QORLAR YUTTI	DURRANG
IMZO			QORALAR YUTTI
			IMZO

SAINTLOUISCHESSCLUB.ORG
(314) 361-CHESS (2437)

TADBIR		SANA	
TUR	TAXTA	BO'LIM	VAQT NAZORATI
QORALAR			
	OQLAR	QORALAR	QORALAR
1			31
2			32
3			33
4			34
5			35
6			36
7			37
8			38
9			39
10			40
11			41
12			42
13			43
14			44
15			45
16			46
17			47
18			48
19			49
20			50
21			51
22			52
23			53
24			54
25			55
26			56
27			57
28			58
29			59
30			60
NATIJA:	OQLAR YUTTI	DURRANG	QORALAR YUTTI
IMZO		IMZO	

SAINTLOUISCHESSCLUB.ORG
(314) 361-CHESS (2437)

TADBIR		SANA	
TUR	TAXTA	BO'LIM	VAQT NAZORATI
QORALAR			
	OQLAR	QORALAR	QORALAR
1			31
2			32
3			33
4			34
5			35
6			36
7			37
8			38
9			39
10			40
11			41
12			42
13			43
14			44
15			45
16			46
17			47
18			48
19			49
20			50
21			51
22			52
23			53
24			54
25			55
26			56
27			57
28			58
29			59
30			60
NATIJA:	OQLAR YUTTI	DURRANG	QORALAR YUTTI
IMZO		IMZO	

Shaxmat murabbiylari uchun o'yinlar

Janna shaxmat yozuvini o'rgatadigan o'yinlari

1. Sipoh harfi — Sh,Fr,F,O,R
 - a. Sipohni ko'rsatasiz, bolalar harfini aytishadi
 - b. Sipoh harfini aytasiz, bolalar sipohni olishadi.
 - c. Sipohni ko'rsatasiz, bolalar harfni ko'rsatadi. Eng ko'p to'g'ri javob bergan g'olib bo'ladi.
2. Kataklar nomlari — a,b,c,d,e,f,g,h; 1-8
 - a. Taxtada katakni ko'rsatasiz, bolalar belgilanishini aytishadi, misol uchun d3
 - b. Taxtada katakni ko'rsatasiz, bolalar belgilanishini yozishadi, misol uchun a4. Eng ko'p to'g'ri javob bergan g'olib bo'ladi.
 - c. Katak belgilanishini aytasiz, bolalar unga sipohni qo'yishadi.
 - d. Katak belgilanishini aytasiz, bolalar oq yoki qora deb aytishadi.
 - e. Oq va qora donalar uchun kataklar ro'yixatini ko'rsatasiz, bolalar barcha donalarni taxtada terishadi. Pozitsiyani terish uchun foydalaning. Eng tez tergan g'olib bo'ladi
3. Yurish nomi — urish (x), rokirovka (0-0,0-0-0), urib o'tish, shox(+), mot(X)
 - a. Yurish nomlarining ro'yixatini ko'rsatasiz, bolalar qoida o'yicha yozishadi. Eng tez va to'g'ri yozgan g'olib bo'ladi
 - b. Bitta yurasiz, bolalar yurish yozilishini aytishadi.
 - c. Bir necha yurish qilasiz, bolalar qoida bo'yicha yozishadi. Barcha yurishlarni to'g'ri yozgan g'olib bo'ladi.
4. O'yindagi yurishlar — sipohlar, katak, yurish va joylashuv.
 - a. Bitta yurasiz, bolalardan biri yozilishini aytadi (sipoh, katak, yurish, joylashuv).
 - b. Bir necha yurish qilasiz va partiya o'ynaysiz, bolalar barcha yurishlarni yozadi, barchasini to'g'ri yozgan g'olib bo'ladi.
 - c. Partiyadagi yurishlar ro'yixatini ko'rsatasiz, bolalar taxtada yuradi. So'ngi pozitsiyaga birinchi yetgan g'olib bo'ladi.

1c,2b,2e,3a,3c,4b, 4c mashqalarda g'olibni tanlash uchun trenerga ro'yaxatlar kerak bo'ladi. Yosh bolalar sekin o'qishi va yozishi mumkin. Unda 1a,1b,2a,2c,2d,3b,4a mashqlarining o'zi yetarli bo'ladi.

“Ushbu kitob hat qanday shaxmatchiga shaxmat yurishlarini o'qish va yozishni o'rgatadi. Bu yana ota-onalar uchun ham zo'r resurs. Afsuski, men buni ertaroq o'rganmadim”

–Toni Rich, bosh direktor, Sent-Luis shaxmat klubi

“Shaxmat murakkab va o'rganishga og'ir o'yin obro'siga ega. Noto'g'ri! Shaxmat yurishlarini o'qish va yozishni o'rganganingizdan keyin ancha oson bo'ladi. Men 4 yishimda o'qishni o'rganganman.”

–Grossmeister Yasser Seyravan, Shaxmat bo'yicha 4 karra AQSh chempioni

“Ushbu buklet darsda yordam sifatida ishlatilishi mumkin:

- a) o'qish va yozishni va ko'rsatmalarni bajarishni o'rgantganda .
- b) patternlarni aniqlash uchun fazoviy fikrlashni kuchayttirishda.
- c) muammolarni yechish uchun yodlash strategiya va ko'nikmalarini rivojlantirish uchun.”

–Karen Vulff, pensiyaga chiqqan ikkinchi sinf o'qituvchisi

Sent-Luis shaxmat kampusi

saintlouischessclub.org | worldchesshof.org